

Açıq məktub

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin müşaviri, "Azərbaycan Yazıçılar Klubu"
İctimai Birliyinin sədri Elçin Hüseynbəyliyə

Hörmətli Elçin müəllim! Sizin "Azərbaycan" curnalının son saylarında dərc olunmuş "İki od arasında" romanınızı çox maraqla oxudum. İki mühüm səbəbə görə böyük marağıma səbəb olduğunu, diqqətimi xüsusilə çəkdiyini deyə bilərəm həmin əsərin. Hansı səbəblərdi bunlar: həm qarabağnamələrin davamı olduğuna, həm də böyük yazıçımız, vaxtilə bir çoxları kimi represiyaya məruz qalıb sürgünlərdə acınacaqlı həyat keçirən Yusif Vəzir Çəmənminlinin bəzi xatirələrini özündə əks etdirdiyinə görə. Əsərin başlanğıcında ölməz sənətkara dərin məhəbbətini necə də səmimiyyətlə bildirmisiniz: "Böyük yazıçı, tədqiqatçı və fikir adamı Yusif Vəzir Çəmənminlinin xatirəsinə ehtiramla"

Yusif Vəzirə bəslədiyiniz dərin ehtirama görə həmin əsəri araya-ərsəyə gətirənə kimi nələr çəkdiyinizi, şimalın qarlı-buzlu havalarında hansı yerlərə gedib baş vurduğunuz, hansı yollarla onunla bağlı məlumatlar topladığınızı təsəvvür edirəm. Sübuta ehtiyac yoxdur ki, həmin məlumatları toplayıb, oxuculara tam aydınlığı ilə çatdırmaqdan ötrü təkə yazıçı kimi yox, həm də mahir bir tədqiqatçı kimi hərəkət etmişiniz.

"İki od arasında" əsərinizi oxuduqca xatirələrdən boylanan böyük sənətkarın sanki qəmli ömür yolları ilə tanış olur, elə bil ki, şəxsən Sizin onun ruhu ilə söhbətəşib, Qarabağın tarixi ilə bağlı demək istəyib deyə bilmədiklərini dilə gətirdiyinizin şahidi olursan.

Etiraf edirəm ki, mən bu əsəri oxuyanda özümü böyük sənətkarın Şuşadan başlanan, Fransada və digər yerlərdə davam edən qəmli həyatının izinə düşmüş kimi hesab etdim. Onun kövrək xatirələrini sanki öz qulaqlarımla eşitmiş kimi oldum.

Əsərdən bir epizodu yada salaq. Yazırsınız ki, Yusif Vəzir Fransada olarkən, burada mühacir həyatı keçirən Ueyhun Hacıbəyli ilə (böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun qardaşı) görüşəndə, Ueyhun bəy onu yəhudi əsilli Qurban Səid deyilən adamla tanış edir. Aradabir Ueyhun Hacıbəyli ilə Yusif Vəzir arasında belə bir söhbət olur. Ueyhun bəy ondan soruşur:

"- Yadımdan çıxmamış sənədən bir şey soruşum. Sən İstambulda olanda demişdin ki, Ümhuriyyət dövrü ilə bağlı bir əsər işləyirsən. Süceti də maraqlıydı. Bir oğlan gürcü qızına vurulur. Sonra araya bir erməni girir. Axırı nə oldu onun?"

- O romanı yazmışam, - deyər Yusif Vəzir cavab verir. Amma bir dəfə də əl gəzdirmək lazım idi. Sadə bir ad da fikirləşmişəm. "Əli və Nino". Bilirsən də, Əli adından xoşum gəlir. Elə Nindən da "

Hadisələrin sonrakı gedişindən məlum olur ki, Qurban Səid Yusif Vəzirin "Əli və Nino" əsərini guya almancaya tərcümə etdirmək adı ilə ondan alır və sonradan öz adı ilə çap etdirir.

Olur, belə hallar çox olur! Ürəyi yumşaq, xeyirxah və hər şeyi bağışlayan xalq olduğumu-

za görə yadellilərə o qədər sər-vətimizi bağışlamış ki?!.. Handa qala bir əsər ola. Adlı-sanlı qəhrəmanlarımızı, musiqimizi, mətbəximizi, daha nələrimizi, nələrimizi öz adlarına çıxmaq istəyən nankor qonşularımız azmı olub məgər?

Bir tədqiqatçı kimi Sizin tərəfinizdən və ayrı ədəbiyyatşünaslarımız tərəfindən "Əli və Nino" əsərinin müəllifliyinin Yusif Vəzir Çəmənminliyə aid olması fikri irəli sürülsə də, hələlik bu məsələnin tam dəqiqləşdirilməməsi üzündən elə buradaca deyəcəklərimə nöqtə qoyuram.

Hörmətli Elçin müəllim! Onu da deyim ki, Sizin əsərinizi oxuyub qurtarandan sonra mənə maraqlandıran bir sual ətrafında xeyli düşünməli oldum. "Görəsən Qarabağın tarixinə bir daha qayıtmağa, yeni səkkizinci "Qarabağnamə"ni təkrar qələmə almağa ehtiyac varmı? Öz sualımı özüm cavablandırarsınız: "Bəli, buna ehtiyac vardı. Özü də hava kimi, su kimi!.." Xalq arasında belə bir deyim var. Deyərlər, təkrar biliyin anasıdır.

Nə qədər ki, çörəyi dizinin üstündə olan, at milçəyi kimi qonduğu yerdən əl çəkmək istəməyən, 20 faizdən çox torpağını tutub, bir milyondan çox soydaşımızı didərgin salan, "Uanımdan keçərik, Qarabağdan keçmərik" deyən nankor, nadürüst, sərsəm düşüncəli qonşularımız var, Qarabağ mövzusu heç vaxt yaddan çıxmamalıdır. Deyilənlər deyildiyi kimi, olanlar olduğu kimi yazılmalıdır. Sizin yazdıqlarınızın məğzi də, mahiyyəti də məhz bundadır.

Özü də Sizin yazdıqlarınız əvvəlkilərdən fərqli olaraq rəsmi, xronika halında yox, bədii şəkildə yazılıb. Burada publisistika ilə bədiiilik birləşdirilib, vəhdət halında verilib. Məhz elə bu bədiiilik də əsərin dadlı-duzlu çıxmasına, oxunaqlı olmasına səbəb olub. Mənim bu əsəri sevmə-sevə, birnəfəsə oxumağım da burdan irəli gəlib.

Mən deyirdim ki, erməni nankorluğu, erməni paxıllığı, erməni satqınlığı, erməni rəzilliyi Sizin əsərinizin əsas leytmotivini təşkil edir. Bu xüsusiyyətlər, bütün əsər boyu verilir, hər bir epizodda erməni məkrinin iyrenc xüsusiyyətlərinə eyham vurulur. Sanki bununla da oxuculara xəbərdarlıq olunur ki, "ehtiyatlı ol, bu millət ermənidir, onun şər-şamatasından uzaq olmağa çalış, ona etibar etmə, özünü ondan qoru, bütün belə-

lərimizin kökündə bu millət dayanır. Mərhum İbrahimxan iki od arasında qalıb, ruslarla saziş bağlamaqdan söhbət gedəndə nahaq yerə demirdi ki, "mən ruslarla dostluğun əleyhinə deyiləm, amma qorxuram ki, bura gələndən sonra erməniləri şirnikləndirib onları üstümüze qaldıra bilərlər..." Elə həqiqətən də belə oldu.

Əsərin başlanğıcındakı "bə-lə-lərimizin kökünü əks etdirən epizoddan sitat gətirirəm.

"... 1769-cu ildə Rusiya imperatriçəsi İkinci Yekaterina saray məmurlarına buyurdu ki,

Qafqazın yeni xəritəsini hazırlayıb ona təqdim etsinlər. Bununla da o, öz sələfi Birinci Pyotrun on səkkizinci əsrdə başladığı işi davam etdirdi, onun siyasətinə sədaqətini göstərdi. Ermənilər Qafqazda, o cümlədə Azərbaycanda məskunlaşdırılsın. Özü də elə-belə buyurmadı. Böyük çarıca adətinə uyğun olaraq xüsusi mərasim də təşkil etdi. Bə-lə-lərimizin kökü də ordan başladı...

Sonra 1828-ci ilin fevralı gəldi və Türkmənçay sülhünün şə-rəfinə Petropavlovsk qalasından toplar atıldı: rusların qələ-bəsinin sayı qədər - 101 dəfə... Ondən bir ay sonra isə İrəvan və Naxçıvan xanlıqları ərazisində "Ermənistan vilayəti" yaradıldı. 1921-ci ildə Ermənistan Respublikası elan edildi. 1923-cü ildə Qarabağda daha bir erməni vilayəti yaradıldı".

Çox doğru deyirmissiniz, Elçin müəllim. Doğrudan da gətirdiyimiz sitatdan görüldüyü kimi, bə-lə-lərimizin kökü elə ordən başlayırmış. Siz əsərinizdə yeri gəldikcə açıb göstərəcəksiniz ermənilərin iç üzünü. Onların xəyanətkarlığını, satqınlığını, millətimizə qarşı olan kin-küdurətini, ədavətini...

Əsərinizdən bəzi epizodları yada salaq. Şuşanın binəsinə qoyan Pənahəli xanın Şirazda öldürülməsi, cənazəsinin yarılaraq içinə ot-ələf doldurulduqdan sonra Ağdama göndərilməsi heç də səbəbsiz deyildi. Bu, hiyləgər erməni Vanonun Key-

kavus ləqəbli babası Şahnəzərin guya Pənahəli xanın özünü bicliyə vurması xəbərini Kərimxan Zəndə çatdırmasından sonra olmuşdu. Keykavus Kərimxan Zəndi inandırmışdı ki, Pənahəli xan Şirazdan sağ-salamat qurtarmaq üçün özünü bicliyə vurub. O, demişdi: "Mən yaxşı tanıyıram bu türkləri. Özünü bicliyə vurub. Bicliyə vurub ki, burdan sağ-salamat qurtula bilsin..."

Adını çəkdiyimiz Vano İbrahim xanın dövründə Qarabağ ermənilərini qızıqsıdıraraq müsəlmanları qırmağa sövq etmişdi. O vaxt İbrahimxəlil xan sərkərdəsi Ağası xana əmr etmişdi ki, xana dönük dizaqlıları itaətə gətirsin. Bir gün də erməni keşişi Ohanı çağırıb ona demişdi: "Ağlınızı başınıza yığmasanız, bu torpaqda bircə erməni də qalmayacaq. Sonra da əlavə etmişdi - yox, birini saxlayacam, qoy qapı-qapı gəzib hamıya necə dönük olduqlarını desin, sonra isə Vana-vardapetlərin yanına tövbəyə getsin!"

Aradan çox keçmədi ki, bunun da qisasını aldılar İbrahimxəlil xandan. Erməni satqınları tülkü ləqəbli Lisanoviçi öyrətdilər ki, guya xan qızının əri iranlı Fətəli şahla birləşib rusların əleyhinə təxribat hazırlayırlar. Bunu əlində əsas tutan Lisanoviçin dəstəsi gecə ikən Xan bağında İbrahimxəlil xanın əhli-əyalını və bütün yaxın adamlarını qılıncdan keçirib məhv etdilər. Bu vaxt Lisanoviçin dəstəsinə erməni məlik Vanya yüzbaşı bələdçilik edirdi.

Bax, budur uzun illərdən bəri içimizdə yaşayıb qurd kimi bizi içimizdən yeyən nankor qonşularımızın "sədaqəti!"

Hörmətli Elçin müəllim! Qarabağ heç vaxt yaddan çıxmayıb və çıxmaz da. Xalqımız işğal altında olan torpaqlarını azad etmək, qaçqın və köçkünlərin öz doğma yurd-yuvalarına qayıtması üçün hər şeyə hazır olduqlarını həmişə sübut etmiş və indi də edirlər.

Sizin "Azərbaycan Yazıçılar Klubu" İctimai Birliyinin "Uanı-mız Qarabağ, yazımız Qarabağ" layihəsi çərçivəsində hörmətli yazıçılarımız, millət vəkili Aqil Abbas, şair Əbülfət Mədətoğlu və yazıçı Yunis Oğuzla birgə Qarabağın ayrı-ayrı rayonlarında keçirdiyiniz diqqətəlayiq tədbirlər, ictimaiyyət nümayəndələri ilə yazıçıların görüşləri Qarabağın unudulmamasına parlaq sübut olmaqla yanaşı, həm də öz havadarlarına güvənib əzgin xəyallara düşən erməni qəsbkarlarına kəskin cavabdır.

Sizə uğurlar arzulayıram!

**Hörmətlə:
Qədir Tərtəli
AYB-nin üzvü,
"Qızıl Qələm" mükafatı laureatı**